

Багатогранність літературного таланту

Якова Мамонтова

Урок літератури рідного краю

Наталія Проскочило,

учитель української мови та літератури

Сумської ЗОШ I—III ступенів № 19

імені М.С. Нестеровського

Мета: дослідити творчість поета-земляка Якова Мамонтова, викликати інтерес до нього як до поета й особистості; сформувати погляд на літературу рідного краю як показник культурно-мистецького розвитку регіону; розвивати навички аналітичної роботи, уміння орієнтуватися в прочитаному й знаходити підтвердження своїх думок у тексті; виховувати інтерес до літературно-мистецького життя регіону, почуття гордості за рідну землю та відомих земляків, повагу до рідного слова, етнокультурну компетенцію, естетичні смаки.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань, формування вмінь і навичок.

Обладнання: портрет Я.Мамонтова, виставка книг поета-земляка, надруковані тексти віршів, літературна карта Сумщини, мультимедійна презентація.

Епіграф: *Час іде на три лади:*

йде майбутнє швидкою ходою,

мчить теперішнє стрілою,

а минуле – те стоїть завжди.

Я. Райніс

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, завдань уроку

III. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

— Сьогодні в нас незвичайний урок. Ми продовжуємо знайомитись із літературною Сумщиною. Звідси, з малої батьківщини, йшли, лишаючи тут часточку свого серця, у велике незнане життя наші земляки, щоб повернутися до нас талановитими творами.

2. «Методика взаємних запитань».

— Чи вважаєш ти Суми своїм рідним містом, своєю батьківщиною і чи відчуваєш гордість за те, що народився і виріс у ньому?

— Що ти знаєш про історичне минуле міста й Сумщини?

— Чим приваблює тебе Слобожанщина? Розкажи коротко про історичні місця, пам'ятники, музеї.

— Чи імена поетів-земляків тобі відомі?

Вчитель. Дійсно, Сумщина подарувала світові багато видатних митців. Це Пантелеймон Куліш і Павло Грабовський, Микола Хвильовий і Остап Вишня, Дмитро Білоус і Володимир Затуливітер, Анатолій Гризун, Михайло Шевченко та багато інших. Серед цих імен – справжній літературний талант, що вражає своєю багатогранністю, – Яків Андрійович Мамонтов.

3. «Гість уроку — Яків Мамонтов».

4. Рольова гра «Інтерв'ю з митцем».

Шановний земляче, коли й де ви народилися? (Народився 1888 року на хуторі Стріличному (нині с. Шапошникове Сумської області), в родині українських селян-хліборобів. Був їхнім єдиним сином.)

Яку освіту отримали? (Ходив до школи в селах Шпилівці та Нижній Сироватці, навчався землеробства в сільськогосподарському училищі на Харківщині, закінчив Московський комерційний інститут і став кандидатом економічних наук. Однак інтерес до агрономії, педагогіки, економічних питань не завадив виявити себе оригінальним поетом, драматургом, літературним критиком, істориком театру.)

Який Ваш творчий доробок? (Близько сорока драматичних творів, кіносценаріїв, інсценізацій, лібрето.)

Назвіть, будь ласка, свої п'єси та інсценізації. (П'єси «Коли народ визволяється», «Рожеве павутиння», «Республіка на колесах»; інсценізації творів Т. Шевченка «Чернець», «У тієї Катерини», І. Франка «Захар Беркут», творів М. Коцюбинського, кіносценарії «Земля українська», «Мурований міст».)

Шановний Якове Андрійовичу, відомо, що Ви як письменник дуже уважно ставилися до своїх драматичних творів. Чому? (Давав розгорнуті цікаві ремарки, які допомагали читачеві чи акторові краще зрозуміти характери акторів, час і місце дії п'єси.)

Цікаво, що Ви були і відомим театрознавцем! (Так, написав багато статей про український театр та його діячів-акторів, драматургів; дав оцінку творам І. Франка, Лесі Українки, І. Карпенка-Карого, В. Винниченка та інших письменників.)

Як складалася Ваша доля у непрості 20-і роки ХХ століття? (В Україні на той час діяло багато письменницьких організацій, але я не належав до жодної з них.)

Чим цікавилися пізніше? (Проявляв інтерес до музичного театру, оперети, кіномистецтва.)

5. Словникова робота.

Інсценізація – переробка літературного твору (прозового, поетичного) для постановки його на сцені або для радіо-чи телевізиви.

Лібрето – стислий виклад змісту опери, оперети, балету.

Кіносценарій – літературний драматичний твір, за яким створюється кінофільм.

Ремарка – авторське пояснення у драматичному творі.

Вчитель. Якову Мамонтову належить єдина збірка поезій «Вінки за водою».

6. «Асоціативний куш».

Які асоціації виникають, коли ви чуєте слово «вінок»? (Можливо, авторові пригадався казковий звичай українців відзначати свято Івана Купала, коли він давав назву своїй книжечці віршів «Вінки за водою». Кожна поезія цієї збірки – справді вінок світлих і радісних чи сумних і розпачливих настроїв.)

7. Історичний екскурс.

З давніх-давен в Україні відзначають свято Івана Купала, коли трави мають найбільшу силу, коли молодим дівчатам можна вгадати долю і поворожити про заміжжя. Кожна дівчина сплітала собі з квітів та запашного зілля вінок і пізньої ночі, прикріпивши до нього запалену свічку, пускала на воду. Якщо віночок плив легко і свічка не гасла – це означало шкоре і щасливе одруження, якщо віночок кружляв на місці – дівчина не знайде пари. Якщо віночок плив далеко і приставав до якогось берега – значить, десь там чекав дівчину її наречений. Усі хвилювалися, щоб віночок не зник під водою, бо це віщувало нещастя.

8. «Літературна лабораторія».

Робота в групах.

1 група.

Визначте тему поезії «В дорогу». (Зображення закономірного процесу дорослішання й мужніння людини, коли їй тісною стає батьківська домівка.)

Яка ідея вірша? (Заклик не боятися невідомого майбутнього, з радістю розлучатися з нудьгою, смутком, опікою рідних, бо попереду молоде життя, творчість, кохання.)

Чи присутній у творі ліричний герой? (Так, це юнак, який зимового ранку вирушає в дорогу.)

«Скарбничка літературознавця».

Ліричний герой — особа, думки і почуття якої близькі авторові.

— Яка провідна думка твору? (Для повноцінного життя людині необхідно побачити нові краї, зустрітися з людьми, пізнати невідомі почуття.)

9. «Малюємо настрої вірша».

Вчитель. Діти, прислухайтесь до вірша. Позначте кольором настрої, що пронизує твір. (Червоний (захоплення), жовтогарячий (радість), синій (сум), фіолетовий (тривога), чорний (нудьга), зелений (спокій). Учитель узагальнює колористику настрою вірша.)

2 група.

«Корзина запитань».

Які картини малює уява читача, коли він читає вірш «Іскристий шлях»? (Важкі клуби сивої пари, що вириваються з кінських ніздрів, укриті інеєм деревця і куці обабіч дороги, морозний зустрічний вітер.)

Які мовностилістичні засоби допомагають передати тривогу, піднесений стан? (Ці настрої поет передає за допомогою питальних і окличних речень, незакінчених фраз.)

Яка метафора, на вашу думку, передає мигтіння сліпучого білого снігу? (Яскрава метафора — фраза «сміється килим сніжний».)

Які почуття переполюють ліричного героя у цьому вірші? (Почуття тривоги й кохання.)

Гра «Мажор-мінор».

Виділити рядки радості, піднесення у творі.

Виділити рядки суму, душевної втоми.

«Я так думаю». Проблемне запитання.

— Який художній образ є спільним для обох поезій? (В обох поезіях автор говорить про коня — незмінного супутника і вірного товариша в мандрах.)

«Скарбничка літературознавця».

Художній образ — це словесне відображення подій, явищ, почуттів людей, предметів, уявлених митцем.

Гра «Дешифрувальник».

Відтворити народні приказки про коня.

Хт.. к..н.. г..д..є, т..й д..м.. н..ч..є.

Гл..дь к..н.. в..вс..м, а не б..т..г..м!

У д..бр..г.. к..н.. не д..вг.. в..рств..

«Ейдос-конспект»

на основі спільних мотивів зазначених поезій.

(Один із можливих варіантів — випущена стріла або силует вершника на коні, що стрімко летять у спіралі часу: «Гей, коню мій, без впину лети вперед стріло!»)

«Аукціон знань».

3 група.

— Які настрої чуються у вірші «Рідний шум»? (Настрої журби, чогось рідного, і, на жаль, далекого і втраченого.)

— Яка тема поезії? (Зображення душевного стану героя, який пригадує часи свого дитинства, юності.)

— Яка ідея твору? (Заклик любити рідний край, не забувати його.)

— Чому така велика кількість незакінчених речень у поезії? (Вони передають психологічне зворушення персонажа, хвилювання, яке його охоплює.)

— Які прислів'я співзвучні з ідеєю вірша? (Рідний край — земний рай. Рідна земля і в жмені мила. Кожному мила своя сторона.)

Індивідуальне завдання. Скласти сенкан до слова «нива».

Міні-диспут на тему

«Чи можна розглядати всі три поезії Я.Мамонтова як єдину сповідь людини, що йде назустріч життю, але по роках праці і боротьби мріє повернутися до рідного порога?»

«Проба пера».

Написати невеликий твір-дослідження на тему «Чи можливе духовне життя нації, народу без творчих пошуків і досягнень майстрів слова?».

Пояснення епіграфа уроку.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Інтерактивний прийом «Незакінчене речення».

1. Яків Мамонтов народився... (1888 року в с. Шапошникове Сумської області).

2. Закінчив ... (Московський комерційний інститут, кандидат економічних наук).

3. Творчий доробок складає ... (близько сорока драматичних творів, є кіносценарієм, інсценізації, лібрето, збірка поезій).

4. Збірка поезій має назву ... («Вінки за водою»).

5. Митець був відомим театрознавцем, оскільки ... (написав багато статей про український театр та його діячів).

6. В останні роки свого життя письменник проявляв інтерес до ... (музичного театру, оперети, кіномистецтва).

7. Помер поет ... (на початку 1940 року в Харкові).

8. У поезії «В дорогу» йдеться про ... (ліричного героя, який рветься на пошуки свого місця в житті).

9. У поезії «Іскристий шлях» автор стримано описує зимовий пейзаж, тому що ... (для нього головне — рух ліричного героя вперед, мета його подорожі).

10. У поезії «Рідний шум» переважають почуття ... (мрійного легкого суму за нездійсненим, недосяжним, забутим).

11. Емоційні стани ліричного героя в усіх трьох поезіях можна розглядати як...

(єдину сповідь героя, що з оптимізмом іде назустріч життю).

12. Я. Мамонтов — людина надзвичайного обдаровання, бо ... (виявив себе оригінальним поетом, драматургом, літературним критиком, істориком театру).

V. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивний прийом « Мікрофон».

Що ми робили сьогодні на уроці?

Що дізналися нового про автора, його літературні твори, про себе як читачів?

Що зацікавило на уроці?

Чи сподобалося працювати? Чому?

Які висновки ви зробили після цього уроку?

Чи досягли поставленої мети?

VI. Домашнє завдання

Група А . Написати твір-мініатюру на одну з тем: « Моє розуміння поезії Я. Мамонтова», « Внутрішній світ ліричного героя поезії Я. Мамонтова».

Група Б. Виконати ідейно-художній аналіз 2–3 поезій Я. Мамонтова із збірки «Вінки за водою» (на вибір).

Література

1. Історія української літератури . Навчальний посібник: У 2 кн. / За ред. В.Г. Дончика. – К., 1993. – Кн.1.– С. 784.

2. Храмова Вікторія. До проблеми української ментальності: Замість передмови // Українська душа. – К., 1992. – С. 3—35.

Додаток

Вірші Якова Мамонтова

ІСКРИСТИЙ ШЛЯХ

Лани укриті снігом,
Нема кінця дорозі.
Любуюсь кінським бігом,
Але душа в тривозі.

Чого? – себе питаю. –
Того, що сніг іскриться?
Того, що я кохаю?
Того, що мила сниться?

Сміється килим сніжний...
Вперед, вперед, мій коню!
Я бачу погляд ніжний...
Тулю до губ долоню...

Минаю лан за ланом ...

Далека ще дорога!

Лечу аеропланом!

В душі росте тривога.

Холону. В'яну. Гину.

Мій Боже, що зо мною?

Гей, коню мій, без впину

Лети вперед стрілою!

В ДОРОГУ

Холодний ранок. Сірі тони.

Лежить сніжок... Прощай, мій спокій!

Візник чекає. Мерзнуть коні.

Вже на мені кожух...

Прощайте, любі тони!

Звичайні довгі поцілунки.

Нудні поради й побажання.

Дрібні питання про пакунки...

— Рушай! – обридло розставання.

Обридли поцілунки.

От і в дорозі я ...В дорозі...

Лечу в таємні, сині далі.

Доволі нидіти в знеможі!

Прощайте, тихі дні печалі!

В дорозі я! В дорозі!

РІДНИЙ ШУМ

Знайомий шум почувсь мені...

Такий журливий, тихий шум.

Почувсь і зник десь в даліні.

Але в душевній глибині

Лишивсь од нього ніжний сум...

Згадав! Це – тихий шум степів.

Це – шум далеких, рідних нив...

Тому-то він і пролетів

Як відгук любих, давніх днів...

Тому і сум в душі лишив.